فصلنامه حقوق، مجلهٔ دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۲، شماره ۱، بهار ۱۳۹۱، صفحات ۱۵۹ - ۱۴۵

نظام نوین گزارش‌دهی دولتها به کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد

سید علی سادات اخوی*
استادیار گروه روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران
(تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۲/۶ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۰/۳/۵)

چکیده:
از بدو تدوین معاهدات حقوق بشری در چارچوب ملل متحد، گزارش‌های ادواری به عنوان یکی از متداول‌ترین ابزارهای نظارتی نهادهای حقوق بشر مطرح بوده است. این امر تا حد زیادی ناشی از این طرز تفکر در میان دولتها بوده است که گزارش‌دهی را یک ابزار نظارتی مؤثر تلقی نمی‌کرده‌اند. به عبارت دیگر دولتها بر این باور بوده‌اند که ارائه گزارش ادواری، بر خلاف مکانیسم شکایات فردی، مشکل چندانی برای آنها ایجاد نکرده و خدشه جدی به حاکمیت آنها وارد نمی‌آورد. در طول زمان نهادهای نظارتی تلاش نموده‌اند که به طرق مختلف کارایی و تأثیر نظام گزارش‌دهی را افزایش دهند و کمیته حقوق بشر نیز به عنوان یکی از مهمترین نهادهای حقوق بشری ملل متحد از این قاعده مستثنی نبوده است. هدف مقالهٔ حاضر بررسی اقدامات انجام گرفته در چارچوب کمیته حقوق بشر جهت تقویت و افزایش کارایی نظام گزارش‌دهی دولتها به این نهاد با توجه به تحولات سالهای اخیر بویژه سال ۲۰۱۰ می‌باشد.

واژگان کلیدی:
حقوق بشر، نهادهای نظارتی، کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد، گزارشهای ادواری.

* فاکس: ٦٦٤١٤٤٢٣ Email: ali_sadatakhavi@hotmail.com

برای اطلاع از دیگر مقالات منتشر شده از این نویسنده در همین مجله، به صفحه پایانی این مقاله نگاه کنید.

Archive of SID
www.SID.ir

مقدمه

موضوع نظام گزارش‌دهی (Reporting System) دولتها اصولاً در ارتباط با نهادهای مبتنی بر معاهده مطرح می‌شود. نهادهای مبتنی بر معاهده جهت نظارت بر اجرای معاهدات مربوطه عمدتاً از سه ابزار نظارتی استفاده می‌کنند: رسیدگی به گزارشهای ادواری دولتها، رسیدگی به شکایات مربوط به نقض حقوق بشر (اعم از شکایات فردی یا دولتی) و انجام اقدامات حقیقت‌یابی (Fact - Finding) یا آئین تحقیق (Inquiry Procedure). در میان آنها تنها ابزار نظارتی که در تمامی معاهدات پیش‌بینی شده و دارای خصوصیت اجباری نیز است نظام گزارش‌دهی ادواری است. احتمالاً علت چنین امری این بوده است که در نظر دولتها نظام گزارش‌دهی ابزار نظارتی ضعیف محسوب می‌شده که خدشهٔ جدی به حاکمیت آنها وارد نمی‌آورده است(Kalin, Kunzli, 2009, p. 211).

نظام گزارش‌دهی اهدافی متعدد را دنبال می‌کند ولی می‌توان این اهداف را در سه گروه طبقه‌بندی کرد. هدف اول از گزارشهای ادواری دولتها این است که نهادهای نظارتی بتوانند ارزیابی عینی و دقیق از وضعیت حقوق بشر در کشورهای عضو به عمل آورده و میزان مطابقت رفتار دولتها با تعهدات بین‌المللی‌شان آنها طبق معاهدات مربوطه را بسنجد. در این ارزیابی دولتها ممکن است بواسطهٔ کوتاهی خود در انجام تعهدات بین‌المللی‌شان مورد انتقاد واقع شده و یا به دلیل پیشرفتهای حاصله مورد تمجید نهادهای نظارتی قرار گیرند. هدف دوم از نظام گزارش‌دهی این است که این فرصت را برای دولت گزارش‌دهنده فراهم آورد که نظام قانونی، اداری و اجرایی مربوط به حقوق حمایت شده در اسناد بین‌المللی را هر چند سالی یکبار مرور کرده، نقاط ضعف و کمبودها را شناسایی و برای رفع آنها سیاستگذاری و برنامه‌ریزی بکنند. علاوه بر آن، الزام به گزارش‌دهی در فواصل زمانی معین باعث خواهد شد که اجرای مفاد معاهدات بین‌المللی حقوق بشر در دستور کار وزارتخانه‌ها، سازمانها و نهادهای دولتی قرار گرفته و در اقدامات جاری و سیاستهای آینده آنها مورد لحاظ واقع شود. هدف سوم از نظام گزارش‌دهی این است که دولتهای دیگر با مشکلات و موانع پیش روی دولت گزارش دهنده در اجرای تعهدات خود طبق معاهدات حقوق بشری آشنا شده و بتوانند ارزیابی واقع‌بینانه‌تری از رفتار دولت گزارش دهنده به عمل آورند. مضافاً به اینکه دولتهای دیگر که مشکلاتی مشابه دولت گزارش دهنده دارند می‌توانند از تجربیات آن دولت استفاده کرده و یا با همفکری با آن دولت در صدد یافتن راه حل‌های مشترک برآیند(Antonio Augusto Cansado Trindade, 2000, p. 334).

لازم به یادآوری است که در حوزه‌ای دیگر یعنی «نهادهای مبتنی بر منشور» (Charter-Based Dodies) نیز دولتها گزارش‌هایی را در خصوص وضعیت حقوق بشر در قلمرو صلاحیت خود ارایه می‌کنند. این گزارشها در چارچوب شورای حقوق بشر و در جریان آئین

www.SID.ir

«بررسی دوره‌ای جهانی» (Universal Periodic Review) تسلیم می‌شوند. اما به این قبیل گزارش‌ها اصطلاحاً «گزارش ادواری» (Periodic Report) اطلاق نمی‌شود. علت امر آن است که اولاً، چنین گزارشهایی الزامی نیستند؛ ثانیاً، چه از نظر محتوایی و چه از نظر شکلی تابع ضوابط دقیق و مشخص نبوده و دولتها می‌توانند به هر صورتی که مقتضی می‌دانند آنها را تدوین کنند و ثالثاً فواصل زمانی مشخص و از پیش تعیین‌شده برای ارائه آنها وجود ندارد. لذا در چارچوب شورای حقوق بشر اصولاً صحبت از یک نظام گزارش‌دهی بی‌مورد است. در همین ارتباط قابل ذکر است که شورا بنا به ترکیب و ساختار خود یک نهاد سیاسی بوده و در تصمیم‌گیریهای آن هر دولت عضو منافع ملی خود را تعقیب می‌کند. از این رو جریان رسیدگی به گزارش کشورها می‌تواند از روال حقوقی خارج شده و تحت تأثیر ملاحظات سیاسی قرار گیرد.

در مباحث آینده نظام گزارش‌دهی دولتها به کمیتهٔ حقوق بشر با توجه به آخرین تحولات واقع شده در سالهای اخیر مورد بررسی قرار می‌گیرد. پس از تبیین مبنای حقوقی الزام دولتها به گزارش‌دهی به کمیتهٔ حقوق بشر، محتوا و شکل گزارشهای ادواری توضیح داده خواهد شد و سپس نحوه رسیدگی کمیته به این گزارشها و آثار و تبعات این رسیدگی بیان خواهد شد.

الف: مبنای حقوقی الزام دولتها به گزارش‌دهی به کمیتهٔ حقوق بشر

مبنای حقوقی الزام دولتها به ارائه گزارش به کمیتهٔ حقوق بشر مادهٔ ٤٠ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است. مطابق این ماده، دولتها تعهد می‌کنند گزارشهایی در خصوص اقدامات انجام گرفته جهت تحقق بخشیدن به حقوق مندرج در میثاق و همچنین پیشرفتهای حاصله در زمینهٔ بهره‌مندی افراد از این حقوق را به کمیتهٔ حقوق بشر تسلیم نمایند. بر اساس همین ماده، دولتها مکلف هستند گزارش اولیه را ظرف مدت یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن میثاق برای دولت مربوطه به کمیته ارائه کنند. زمان ارائه گزارشهای بعدی به صلاحدید کمیته واگذار شده است. در عمل رویهٔ کمیته بر این قرار گرفته است که در انتهای «ملاحظات نهایی» (Concluding Observations) خود در مورد هر گزارش مشخص می‌کند که گزارش بعدی در چه زمانی باید ارائه شود. فاصلهٔ زمانی میان دو گزارش به طور مبوسیله چهار سال است که این زمان می‌تواند بر حسب میزان پایبندی و عمل دولت مربوطه به مقررات میثاق به سه یا پنج سال تغییر یابد(CCPR/ C/ 2009/ 1, 4 October 2010, para.12).

در ارتباط با گزارش‌دهی، یک پدیده رایج تأخیر دولتها در ارائه گزارش است. تا ماه جولای ۲۰۱۰، ١٤ دولت حداقل ده سال و ۱۸ دولت حداقل پنج سال تأخیر داشته‌اند(CCPR/ C/ 99/4, p. 7). مطابق مواد ٦٩ و ۷۰ آئین‌نامه داخلی کمیته، در صورت عدم ارائه گزارش در

www.SID.ir

موعد مقرر، ابتدا موضوع به دولت مربوطه تذکر داده شده و سپس در صورتی کـه درخواسـت کمیته به ارائه گزارشی از جانب دولت عضو منجر نشود، کمیته به آن دولت اطلاع خواهـد داد که در تاریخی مشخص به بررسی میزان مطابقت اقدامات دولت مزبور با تعهداتش طبق میثـاق خواهد کرد. ماحصل رسیدگی کمیتـه تحـت عنـوان «ملاحظـات نهـایی مـوقتی» (Provisional Concluding Observations) جهت اطلاع و اظهارنظر به دولت مزبور ارسال می‌شود. پـس از آن کمیته با در نظر گرفتن نقطه نظـرات احتمـالی دولـت عـضو در خـصوص «ملاحظـات نهـایی موقتی» مبادرت به اتخاذ متن قطعی «ملاحظات نهایی» می‌کند. تلاش کمیته بر آن است کـه تـا حد امکان دولتها را ترغیب به ارائه گزارش کرده و از بررسی وضـعیت اجـرای میثـاق بوسـیله یک دولت در غیاب گزارش آن دولت به عنوان آخرین راه حل استفاده کند (HRT/ MC/ 2009/ 4, 24 June 2009, para.11).

ب: محتوای گزارشهای ادواری

تا سال ۲۰۰۶ هر یک از نهادهای مبتنی بر معاهـده روشـی خـاص را بـرای تهیـه گـزارش ادواری مقرر کرده بودند. افزایش معاهدات حقوق بشری به همراه پیوستن هر چه بیشتر دولتها به این معاهدات موجب شد که تعداد گزارشهایی که یک دولـت بایـد بـه نهادهـای مبتنـی بـر معاهده ارائه دهند نیز افزایش یابد. اگر فرض کنیم دولتی به هفت معاهده از معاهـدات حقـوق بشری ملل متحد پیوسته باشد؛ در یک دورهٔ زمانی ده ساله دولت مزبـور موظـف بـه ارائـه ۲۲ گزارش دوره‌ای به نهادهای مختلف می‌باشد؛ یعنی به طور متوسط هر ۵/۴۵ مـاه یـک گـزارش State Party Reporting Obligations under the International Human Rights Treaties, available) at www.ohchr). چنین امری حداقل بـرای بـسیاری از دولتهـا کـاری بـسیار دشـوار محـسوب می‌شود به همین دلیل و به منظور کمک به دولتهـا و تـسهیل در امـر گـزارش‌دهـی راه‌حلهـای متعدد مطرح شد که یکی از آنها تدوین «دستورالعمل هماهنـگ در مـورد گـزارش‌دهـی طبـق معاهدات بین‌المللی حقوق بشر» (از ایـن پـس «دسـتورالعمل هماهنـگ») در سـال ۲۰۰۶ بـود (HRT/MC/2006/3, 10 May 2006). مطابق این متن، گزارش دولتها به نهادهای مبتنی بر معاهـده مرکب از دو بخش: بخش اول «سند مرکزی مشترک» (Common Core Document) و بخش دوم «سند مختص به هر معاهده» (Treaty - Specific Document) می‌باشد.

۱- سند مرکزی مشترک

«سند مرکزی مشترک» بخشی از گزارش است که میـان همـهٔ نهادهـای مبتنـی بـر معاهـده مشترک بوده و بطور یکسان به همهٔ آنها ارائه می‌شود. بدین ترتیب دولت گزارش دهنده یکبـار این سند را تهیه می‌کند و بـه هنگـام ارائـه گـزارش بـه هـر نهـادی آن را در ابتـدای گـزارش

www.SID.ir

می‌گنجاند. این امر باعث خواهد شد که وظیفهٔ گزارش‌دهی تا حدودی تسهیل شود چرا که این متن در همهٔ گزارش‌ها تکرار خواهد شد. تنها در صورتی که برخی اطلاعات مندرج در این سند در طول زمان تغیر کند دولت گزارش دهنده باید سند مزبور را با در نظر گرفتن تغییرات حاصله به روز کند(Ibid, p. 7, para. 27). در «سند مرکزی مشترک» سه دسته اطلاعات باید آورده شود:

اول: اطلاعات کلی در مورد دولت گزارش دهنده شامل نظام سیاسی، حقوقی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن. در این قسمت لازم است اطلاعات مربوط به جمعیت و ترکیب جمیعتی کشور، گروههای قومی و نژادی و سطح زندگی اقشار مختلف از نظر اقتصادی ذکر شود. همچنین باید مقررات قانون اساسی، ساختار سیاسی و حقوقی کشور، حدود اختیارات و وظایف و نحوهٔ فعالیت قوای سه گانه، نظام انتخاباتی و نحوهٔ فعالیت سازمانهای غیر دولتی توضیح داده شود.

دوم: چارچوب کلی حمایت و ارتقاء حقوق بشر که خود شامل چهار گروه اطلاعات می‌شود.

الف) اطلاعات مربوط به معاهدات حقوق بشری که دولت گزارش دهنده به آنها پیوسته است توأم با شروط احتمالی وارده بر آنها.

ب) چارچوب قانونی «حمایت» از حقوق بشر در سطح ملی شامل اطلاعاتی در خصوص اینکه آیا حقوق مندرج در معاهدات حقوق بشری در متون حقوقی داخلی نیز مورد حمایت واقع شده‌اند؟ آیا معاهدات حقوق بشری در نظام حقوقی داخلی وارد شده‌اند؟ آیا مقررات معاهدات حقوق بشری مستقیماً بوسیله افراد در محاکم داخلی قابل استناد می‌باشند؟

ج) چارچوب کلی موجود جهت «ارتقاء» حقوق بشر در سطح ملی، شامل اطلاعاتی در خصوص نهادهای ملی حقوق بشری، نحوهٔ توزیع و انتشار اسناد حقوق بشری، اقدامات پیش‌بینی شده در جهت افزایش آگاهی از حقوق بشر در میان گروههای مختلف بویژه در بطن نهادها و سازمانهای دولتی و نهایتاً نقش نهادهای جامعه مدنی در ارتقاء حقوق بشر در سطح ملی

د) فرآیند تهیه گزارشهایی ادواری در سطح ملی، شامل اطلاعاتی در ارتباط با نهادها و سازمانهای دولتی مسئول در تهیه و تدوین گزارشها و اینکه آیا افراد و نهادهای غیر دولتی نیز در این امر مشارکت دارند یا خیر.

سوم: اطلاعات مربوط به اصل عدم تبعیض، برابری در برابر قانون و طرق دادخواهی مؤثر. عدم تبعیض و برابری در برابر قانون از اصول کلی حمایت بین‌المللی از حقوق بشر و زیربنای کلیهٔ معاهدات حقوق بشری محسوب می‌شوند و لذا مقتضی است که دولت گزارش دهنده اقدامات انجام گرفته جهت حذف تبعیض و تحقق برابری در برابر قانون را ذکر کنند. علاوه

Archive of SID

www.SID.ir

بر آن، یکی از تعهدات کلی دولتها در زمینهٔ حمایت از حقوق بشر تعهد به فراهم آوردن طرق دادخواهی مؤثر است. از این رو، دولتها باید در گزارش خود مشخص کنند که در صورت نقض حقوق شناخته شده در معاهدات حقوق بشری، افراد جهت احقاق حق خود به چه طرقی دادخواهی می‌توانند متوسل شوند(Ibid, pp. 8-15, paras. 31- 59).

۲- سند مختص به هر معاهده

«سند مختص به هر معاهده» بخش دوم،گزارشی ادواری را تشکیل می‌دهد که از نهادی به نهاد دیگر متفاوت است. در این بخش اقدامات انجام گرفته بوسیله دولت گزارش دهنده در زمینه اجرای معاهده‌ای خاص به نهاد نظارتی مربوط به آن معاهده ارائه می‌شود. به عنوان نمونه در ارتباط با میثاق حقوق مدنی و سیاسی «سند مختص به هر معاهده» مشتمل است بر اقداماتی که یک دولت عضو جهت تحقق بخشیدن به حقوق مندرج در میثاق انجام داده است و در ارتباط با کنوانسیون حقوق کودک «سند مختص به هر معاهده» مشتمل است بر اطلاعات مربوط به اقدامات انجام گرفته بوسیله یک دولت عضو در جهت اجرای کنوانسیون حقوق کودک.

معمولاً هر نهاد نظارتی دستورالعمل خاص خود در زمینه تهیه «سند مختص به هر معاهده» را تدوین و در اختیار دولتها قرار می‌دهد تا آنها گزارشهای خود را بر اساس این دستورالعمل‌ها ارائه کنند. در ارتباط با کمیته حقوق بشر و با توجه به آخرین تغییرات ایجاد شده در سالهای ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰، در حال حاضر دو شیوهٔ گزارش‌دهی به این کمیته وجود دارد.

شیوهٔ موسوم به «گزارش ادواری کامل» (Full Periodic Report). منظور از گزارش ادواری کامل گزارشی است که تک تک مواد محتوایی میثاق (یعنی حقوق ماهوی حمایت شده در مواد ۱ تا ۲۷) را در بر گیرد. بدین ترتیب دولت گزارش دهندهٔ موظف است اقدامات انجام گرفته و تحولات حاصله در خصوص تک تک حقوق حمایت شده در میثاق را به اطلاع کمیته برساند. در انجام این امر، دولت مربوطه نه تنها باید به متن مواد مندرج در میثاق توجه کند بلکه باید محتوای «تفاسیر کلی» (General Comments) مرتبط با هر ماده را نیز در نظر داشته باشد(Ibid,. p. 3, para. 18) ارائه گزارش به این شیوه در دو مورد اجباری است: هنگام ارائه «گزارش اولیه» (Initial Report) و هنگامی که خود کمیته از دولت عضو درخواست ارائه گزارش کامل نموده باشد. بدین ترتیب، پس از ارائه گزارش اولیه، در خصوص گزارشهای ادواری بعدی دولتها مختارند که یا به این شیوه یا به شیوهٔ دوم گزارش خود را تدوین کنند. تنها استثناء زمانی است که خود کمیته از دولت عضو درخواست کرده باشد که گزارشی ادواری کامل به کمیته تسلیم کند. این حالت معمولاً زمانی اتفاق

Archive of SID

www.SID.ir

می‌افتد که تغییری بنیادین در نظام سیاسی و یا حقوقی دولت عضو رخ داده باشد و در نتیجه کمیتهٔ ارائه گزارش کامل را ضروری بداند (CCPR/C/2009/1, p.3, paras, 13, 15).

به منظور کمک به دولتها در ارائه گزارش خود، کمیته حقوق بشر فهرست مبسوط مباحثی را که باید ذیل هر ماده مورد اشاره قرار گیرد، مشخص کرده و در اختیار دولتها قرار داده است. این مباحث با توجه به متن مواد میثاق و تفاسیر کلی مرتبط با آنها تهیه شده است(Ibid,. pp. 4ff. , paras. 28 ff). در ارائه گزارش ماده به ماده، توصیه‌ها، نکات و نگرانیهای کمیته نیز باید مورد توجه قرار گیرند که در «ملاحظات نهایی» مربوط به گزارش قبلی دولت گزارش دهنده منعکس شده است. به عنوان نمونه، اگر در «ملاحظات نهایی» مربوط با گزارش قبلی، کمیته ضمن بررسی مادهٔ ١٤ میثاق در خصوص دادرسی منصفانه توصیه‌هایی را به دولت عضو ارائه کرده باشد، آن دولت مکلف است که در گزارش جدید خود اقدامات انجام گرفت جهت تحقق بخشیدن به توصیه‌های کمیته در زمینه دادرسی منصفانه را ذکر کند. در همین ارتباط باید توضیح داده شود که چه سازوکاری در سطح ملی جهت تضمین پی‌گیری و اجرای «ملاحظات نهایی» قبلی کمیته پیش‌بینی شده است(Ibid, para. 19).

علاوه بر موارد فوق «گزارش ادواری کامل» باید مشتمل بر سه گروه اطلاعات دیگر نیز باشد. اول، اطلاعات مربوط به جزئیات شروط و اعلامیه‌های صادره در ارتباط با میثاق. محتوای شروط، علت ارائه شروط و قصد دولت عضو در خصوص بازپس‌گیری آنها باید توضیح داده شود. دوم، اطلاعات مربوط به عوامل و مشکلات موجود بر سر راه اجرای میثاق. دولت عضو باید ماهیت، میزان تأثیرگذاری و علت وجود این مشکلات را به تفصیل بیان کند. سوم، اطلاعات مربوط به اقدامات دولت عضو در جهت اجرای تعهدات خود طبق پروتکل‌های الحاقی به میثاق. بویژه در ارتباط با شکایات فردی باید توضیح داده شود که در جهت اجرای نتیجه رسیدگی کمیته به این شکایات که دراصطلاح «دیدگاههای پایانی» (Final Views) نامیده می‌شود چه اقداماتی بوسیله دولت عضو صورت گرفته است(CCPR/C/2009/1, p. 4, paras. 21-24).

شیوهٔ موسوم به «گزارش متمرکز مبتنی بر پاسخ به فهرستی از موضوعات» (Focused Reports Based on Replies to a List of Issues (LOIPR)) **(از ین پس «گزارش متمرکز»)**. ارائه گزارش به این شیوه اختیاری است به این معنا که دولتهای عضو می‌توانند برای گزارشهای ادواری خود (به استثنای گزارش اولیه) از این شیوه یا شیوه گزارش ادواری کامل استفاده کنند. بنا به تصمیم کمیته، این شیوهٔ گزارش دهی ابتداء برای یک دوره آزمایشی پنج ساله (از نوامبر ۲۰۱۰ تا نوامبر ۲۰۱۵) اجرا خواهد شد. پس از اتمام این دوره، کار گروهی تعیین خواهد شد تا کارآیی این آئین را در تبیین وضعیت حقوق بشر در کشورهای عضو ارزیابی کند (CCPR/C/99/4, 29. September 2010, p. 2. paras. 7-10).

Archive of SID

www.SID.ir

گزارش متمرکز از دو بخش تشکیل می‌شود. بخش اول ناظر است به اطلاعات کلی در خصوص وضعیت حقوق بشر در کشور عضو شامل اقدامات و تحولات *جدید* مرتبط با اجرای میثاق. اصولاً این بخش اختصاص دارد به شرح آنچه که از زمان گزارش ادواری قبلی تا زمان گزارش فعلی رخ داده است. بدین ترتیب هر گونه تغییر در نظام سیاسی و حقوقی که اجرای حقوق حمایت شده در میثاق را تحت تأثیر قرار دهد، هر گونه اقدامات سیاسی، قضایی و اداری جدید که در جهت حمایت بیشتر و ارتقاء حقوق مندرج در میثاق صورت گرفته است، هر گونه برنامه‌ریزی یا بودجه‌های تخصیصی جدید در حوزه‌های مرتبط با میثاق، هر گونه واقعهٔ یا حادثه‌ای که در کشور عضو رخ داده و مرتبط با حقوق حمایت شده در میثاق می‌باشد، و نهایتاً اقداماتی که به منظور عملی کردن توصیه‌های کمیته در «ملاحظات نهایی» قبلی انجام گرفته است، باید در بخش اول گزارش آورده شود. بخش دوم گزارش که بخش عمده آن می‌باشد مشتمل است بر پاسخ دولت عضو به سوالاتی که کمیته مطرح کرده است. توضیح آن که کمیته با در نظر گرفتن وضعیت خاص هر کشور و اطلاعات واصله در مورد آن، حوزه‌هایی را شناسایی کرده (به عنوان مثال آزادی بیان، دادرسی منصفانه، استقلال قضات و وکلا و...) و بطور مشخص سؤالاتی را در ارتباط با آن حوزه‌ها مطرح می‌کند. این حوزه‌ها و سوالات مرتبط با آن منعکس‌کننده نگرانی‌های کمیته و ناظر به حقوقی از میثاق هستند که به اعتقاد کمیته اجرای آنها بوسیله دولت عضو با کاستی‌ها و مشکلاتی مواجه بوده است(Ibid., p. 2, para. 11). در تدوین این سوالات کمیته موارد زیر را مورد توجه و مراجعه قرار می‌دهد: گزارش قبلی دولت عضو به کمیته، سند مرکزی مشترک، قانون اساسی دولت عضو، «ملاحظات نهایی» قبلی کمیته، صورت جلسهٔ مربوط به بررسی گزارش قبلی، «دیدگاههای نهایی» کمیته در رسیدگی به شکایات فردی، گزارشهایی که در چارچوب آئین‌های خاص (Special Procedures) شورای حقوق بشر (مانند گزارشگران ویژه) تدوین و ارائه شده‌اند؛اسناد مربوط به «بررسی دوره‌ای جهانی» که بوسیله شورای حقوق بشر صورت می‌گیرد؛ اسناد سازمانهای منطقه‌ای، اطلاعات موجود در دفتر کمیسر عالی ملل متحد برای حقوق بشر، گزارشهای نهادهای ملی حقوق بشر (National Human Rights Institutions (NHRIS)) و همچنین گزارشهای سازمانهای غیردولتی (Ibid., p. 3, para. 12).

پس از تهیهٔ فهرست موضوعات بوسیله کمیته، فهرست مزبور در اختیار دولت مربوطه قرار داده خواهد شد و آن دولت حداقل یک سال فرصت خواهد داشت که پاسخ مکتوب خود به سوالات مطروحه را به کمیته تسلیم کند. به منظور پیشگیری از این امر که فهرست موضوعات جنبهٔ به روز بودن خود را از دست بدهند، کمیته در نظر دارد گزارشهای واصله (پاسخ به فهرست موضوعات) را حداکثر ظرف مدت یک سال از تاریخ دریافت آنها مورد بررسی قرار دهد(Ibid., p. 4, paras. 13-17).

Archive of SID

www.SID.ir

امتیاز گزارش متمرکز بر گزارش کامل در این است که بار گزارش‌دهی دولتهای عضو را سبک تر می‌کند. آگاهی دولت گزارش دهنده از موارد و سوالاتی که مد نظر کمیته است، باعث خواهد شد که دولت مزبور صرفاً روی پاسخ آن سوالات متمرکز شده و از درج موارد غیر ضروری پرهیز کند. علاوه بر آن، روش گزارش‌دهی متمرکز این مزیت را نیز برای کمیتهٔ حقوق بشر دربردارد که به آن امکان می‌دهد که اطلاعات دقیق‌تر و پاسخ‌های مشخص‌تر به حوزه‌های خاص مورد نظر خود دریافت کرده و بدین ترتیب، بتواند ارزیابی صحیح‌تر در خصوص میزان پایبندی و متابعت دولت عضو از تعهدات خود طبق میثاق به عمل آورد(Ibid., p. 1, paras: 2-4).

ج: شکل گزارشهای ادواری

گزارشها باید به یکی از زبانهای رسمی ملل متحد (انگلیسی، فرانسه، عربی، چینی، روسی و اسپانیایی) ارائه شود. گزارشها باید جامع و دقیق باشد بگونه‌ای که دیدی کامل نسبت به وضعیت اجرای معاهدهٔ مربوطه در کشور گزارش دهنده ارائه کند. مندرجات گزارش باید به صورت طبقه‌بندی شده و ضمن پاراگرافهایی با شماره‌گذاری متوالی تدوین شود. متن قوانین، آراء محاکم، دستورالعمل‌ها و هر گونه اسناد حقوقی یا اداری دیگری که مرتبط با گزارش بوده و برای فهم آن ضروری است باید به صورت ضمائمی به گزارش افزوده شود. نهایتاً اینکه حجم گزارش نباید از حدی معین فراتر رود. این حد برای «سند مرکزی مشترک» ٦٠ تا ٨٠ صفحه و برای «سند مختص به هر معاهده» ٤٠ صفحه است(HRI/Gen/2/Rev.6, pp. 6-7, paras. 19-23). بدین ترتیب، پس از ارائه گزارش اولیه و نظر به اینکه «سند مرکزی مشترک» معمولاً تکرار یا حداکثر به روز می‌شود، گزارشهای بعدی دولتها به کمیته حقوق بشر (یا همان گزارش مختص به معاهده) نباید از ٤٠ صفحه تجاوز کند.

د) رسیدگی کمیته به گزارشهای ادواری

رسیدگی کمیته به گزارش‌های ادواری در دو مرحله انجام می‌پذیرد.

۱- مرحله تدوین فهرست موضوعات و سئوالات

در روش گزارش‌دهی کامل، پس از دریافت هر گزارش، کمیته یکی از اعضاء خود را به عنوان «گزارشگر کشوری» (Country Rapporteur) تعیین می‌کند. هویت گزارشگر کشوری معمولاً علنی نشده و محرمانه باقی می‌ماند (HRI/ICM/2010/2, 10 May 2010, p. 18, para. 60). علاوه بر آن در ارتباط با هر گزارش یک «گروه ویژه» (Country Report Task Force) مرکب از چهار تا شش عضو از اعضای کمیته ایجاد می‌شود. وظیفهٔ گزارشگر کشوری بررسی کامل گزارش دولت عضو و شناسایی موارد ابهام یا مواردی است که می‌تواند نگرانیهایی را در خصوص اجرای میثاق بوسیله دولت عضو ایجاد کند. گزارشگر کشوری موارد فوق را به

www.SID.ir

صورت «فهرستی از موضوعات یا سوالات» (List of Issues or Questions) تهیه کرده و در اختیار **گروه ویژه** قرار می‌دهد. پس از بحث و تبادل نظر اعضاء در خصوص پیش‌نویس تهیه شده بوسیله گزارشگر کشوری، **گروه ویژه** نسخهٔ نهایی فهرست موضوعات یا سوالات را تصویب کرده و به دولت عضو ارسال می‌کند(Ibid., p. 12, para. 41).

در روش گزارش متمرکز گزارشگر کشوری و **گروه ویژه** به صورت ابتدا به ساکن و با استفاده از منابعی که در صفحات گذشته به آن اشاره شد مبادرت به تهیهٔ فهرست موضوعات و سوالات می‌کنند بدون اینکه تدوین این فهرست به ارائه گزارشی از جانب دولت عضو مسبوق باشد. در روش گزارش کامل، فهرست موضوعات و سوالات در حقیقت بیانگر موارد نگرانی کمیته و یا به عبارت دیگر منعکس کننده سوالاتی هستند که علی‌القاعده در جریان رسیدگی به گزارش در صحن کمیته مطرح خواهد شد. نقش این فهرست در واقع آماده ساختن دولت عضو و دادن پیش زمینه‌ای به آن به هنگام مواجهه با سوالات کمیته می‌باشد. برغم اینکه به دولتها عضو موکداً توصیه می‌شود پاسخ به فهرست موضوعات و سوالات را به صورت مکتوب و حداکثر تا سه ماه مانده به جلسهٔ رسیدگی به گزارش به کمیته ارسال دارند، اما دولت گزارش دهنده الزامی به دادن پاسخ مکتوب به این فهرست ندارد(Ibid., p.14, paras. 48-49). برعکس در روش گزارش متمرکز دولت مربوطه موظف است پاسخ موضوعات و سوالات را به صورت مکتوب به کمیته تسلیم کند. علت این الزام هم بطور آشکار این است که در هر صورت کمیته باید متن مکتوبی به عنوان گزارش در اختیار داشته باشد. این متن مکتوب در روش اول گزارش کامل دولت عضو و در روش دوم پاسخ‌های آن دولت به موضوعات و سوالات مطروحه می‌باشد.(در حقیقت این پاسخ‌ها گزارش ادواری آن دولت محسوب می‌شود)(CCPR/C/2009/1, p. 3, para. 14).

۲- مرحله «گفتگوی سازنده» (Constructive Dialogue)

پس از تدوین فهرست موضوعات و سئوالات و ارسال آنها به دولت گزارش دهنده، مرحله دوم در فرایند رسیدگی به گزارشها آغاز می‌شود. در این مرحله که اصطلاحاً «گفتگوی سازنده» نامیده می‌شود، گزارش دولت گزارش دهنده در حضور نمایندگان آن دولت در صحن کمیته مورد بررسی قرار می‌گیرد. جریان امر بدین صورت است که ابتدا از دولت عضو دعوت می‌شود هیئتی از نمایندگان خود را جهت شرکت در اجلاسی از کمیته اعزام دارد که طی آن گزارش دولت مربوطه بررسی می‌شود. در جلسه رسیدگی به گزارش، ابتدا رئیس هیئت نمایندگی رئوس عمدهٔ گزارش را ارائه کرده و خلاصه‌ای از پاسخ‌های دولت متبوع خود به فهرست موضوعات و سوالات کمیته را بیان می‌کند. سپس اعضاء کمیته بویژه «گزارشگر کشوری» و اعضاء «**گروه ویژه**» نقطه نظرات و یا سوالات خود را مطرح می‌کنند. ترتیب ارائه سوالات به ترتیب مواد میثاق

Archive of SID

www.SID.ir

است (HRI/ICM/2010/2, p. 17, paras. 58-59). معمولاً سوالات در چند مرحله مطرح می‌شوند. پس از هر مرحله، تنفس کوتاهی اعلام می‌شود که طی آن هیئت نمایندگی دولت گزارش دهنده فرصت خواهد داشت تا مشورت کند و سپس پاسخ خود را در جلسهٔ کمیته قرائت کند. البته هیئت نمایندگی در صورتی که مقتضی بداند می‌تواند ارائه پاسخ را به تعویق بیاندازد و آن را به کسب نظر و مشورت با مقامات داخلی دولت متبوع خود موکول کند. در این حالت، دولت مزبور حداکثر دو روز فرصت خواهد داشت تا از مقامات داخلی کسب نظر کرده و پاسخ خود را در اختیار کمیته قرار دهد (Ibid., p. 18, paras. 63- 64). رسیدگی به هر گزارش و پرسش و پاسخ‌های مربوط به آن معمولاً در دو جلسهٔ سه ساعته انجام می‌گیرد که در صورت ضرورت قابل افزایش نیز می‌باشد(Ibid., p. 16, para. 55).

بطور متوسطه کمیته حقوق بشر در هر سال به سیزده گزارش ادواری رسیدگی می‌کند: چهار گزارش در اجلاس مارچ، چهار گزارش در اجلاس جولای و پنج گزارش در اجلاس اکتبر (Ibid., p. 15, para. 55).

هـ- تدوین «ملاحظات نهایی» (Concluding Observations) و «آئین پی‌گیری» (Follow-up Procedure)

ماحصل رسیدگی کمیته حقوق بشر به گزارش ادواری یک کشور در قالب سندی تحت عنوان «ملاحظات نهایی» منعکس می‌شود. «ملاحظات نهایی» متنی است بین چهار تا هشت صفحه که از نظر ساختار از چهار بخش تشکیل شده است: مقدمه، جنبه‌های مثبت یا پیشرفتهای دولت عضو در حمایت و ارتقاء حقوق مندرج در میثاق، حوزه‌ها یا مواردی که موجبات نگرانی کمیته را فراهم آورده است، پیشنهادها و توصیه‌های کمیته به دولت عضو. نسخهٔ ویرایش نشده ملاحظات نهایی بلافاصله در اختیار دولت عضو قرار می‌گیرد و نسخهٔ نهایی ان در پایان اجلاس بطور رسمی منتشر می‌شود. دولت عضو می‌تواند در صورت تمایل نقطه نظرات و موضع‌گیری خود در خصوص «ملاحظات نهایی» را به کمیته اعلام کند. نقطه نظرات دولتها در ارتباط با «ملاحظات نهایی» به صورت اسناد رسمی کمیته منتشر می‌شوند (Ibid., pp. 20 - 21, paras. 70-74).

همانگونه که در بالا ذکر شد، ملاحظات نهایی علاوه بر بیان نقاط قوت و ضعف عملکرد دولت عضو در زمینهٔ اجرای میثاق مشتمل است بر توصیه‌هایی به منظور حمایت و ارتقاء هر چه بیشتر حقوق حمایت شده در میثاق در آن کشور. معمولاً در انتهای ملاحظات نهایی تعدادی از این توصیه‌ها که از فوریت بیشتر برخوردار بوده و نیاز به توجه عاجل دارند مشخص شده و از دولت عضو خواسته می‌شود که ظرف مدت یک سال اطلاعات لازم در خصوص اقداماتی که در جهت اجرای این توصیه‌ها انجام داده است را به آگاهی کمیته

Archive of SID

www.SID.ir

برساند(CCPR/C/3/Rev. 9,13. January 2011). سازوکاری که جهت نظارت بر اجرای این توصیه‌ها بوسیله دولتها ایجاد شده اصطلاحاً آئین «پی‌گیری ملاحظات نهایی» (Follow - up to Concluding Observations) نامیده می‌شود. قابل ذکر است که آئین پی‌گیری اصولاً در مورد آن دسته از توصیه‌های کمیته اعمال می‌شود که از فوریت و اولویت بیشتری برخوردارند و نظارت بر اجرای سایر توصیه‌های کمیته که واجد فوریت کمتر هستند ضمن رسیدگی به گزارش ادواری بعدی دولت عضو در چهار یا پنج سال بعد انجام می‌گیرد. به منظور تسهیل اجرای آئین پی‌گیری، کمیته یکی از اعضای خود را به عنوان «گزارشگر ویژه برای پی‌گیری ملاحظات نهایی» (Special Raporteur for Follow - up on Concluding Observations) انتخاب می‌کند. وظیفهٔ گزارشگر ویژه برقراری ارتباط با دولتهای گزارش دهنده و دریافت و جمع‌بندی اطلاعات مربوط به اجرای توصیه‌های کمیته است(HRI/ICM/2009/ 6, 10 Novenber 2009, p. 1, para. 2). جریان امر به این صورت است که پس از دریافت اطلاعات مربوط به پی‌گیری توصیه‌ها، گزارشگر ویژه پاسخ دولتها را به سه گروه کامل (Complete)، ناقص (Incomplete) و بعضاً ناقص (Partially Incomplete) طبقه‌بندی می‌کند. در صورتی که پاسخ‌های ارسالی کامل نباشد، وی به منظور یادآوری یک یا چند مرتبه یادداشت‌هایی ((Reminder(s)) را به دولت مربوطه فرستاده و تقاضای تکمیل اطلاعات را می کند. در انتهای هر اجلاس گزارشگر ویژه نتیجه فعالیتهای خود و جمع‌بندی و ارزیابی اقدامات دولتهای عضو در زمینهٔ محقق ساختن توصیه‌های کمیته را در متنی تحت عنوان «گزارش پیشرفت کار (Progress Report)» تدوین کرده و در اختیار آن نهاد قرار می‌دهد(CCPR/C/99/2, 20 September 2010). کمیتهٔ حقوق بشر مؤکداً از دولتها درخواست کرده است که اطلاعات کامل در خصوص آئین پی‌گیری را ارسال دارند چرا که به اعتقاد کمیته، آئین پی‌گیری در حقیقت استمرار و دنبالهٔ تبادل نظری است که میان نهاد مزبور و دولت گزارش دهنده از زمان ارائه گزارش ادواری آغاز شده است(A/64/40 (Vol. i), p.169, para. 239)).

در سال ۲۰۰۹ گزارشگر ویژه حاصل مطالعه‌ای را منتشر کرد و ضمن آن سه پیشنهاد عمده را جهت تقویت آئین پی‌گیری ملاحظات نهایی مطرح کرد. پیشنهاد اول طبقه‌بندی پاسخ دولتهای عضو در پنج گروه به شرح زیر بود: عمدتاً رضایت‌بخش (Largely Satisfactory) (به این معنا که توصیه‌های کمیته عمدتاً اجرا شده‌اند)؛ «همکاری دولت عضو ولی پاسخ ناقص آن (Cooperative but Incomplete)» (به این معنا که تنها بخشی از توصیه‌های کمیته اجرا شده‌اند)، «عدم اجرا» (Recommendations Not Implemented) (به این معنا که دولت عضو صراحتاً اعلام کرده است که به توصیه‌های کمیته عمل نخواهد کرد)، «تأیید وصول پاسخ» (Receipt Acknowledged) (به این معنا که پاسخ دولت عضو دریافت شده است ولی حاوی

Archive of SID

www.SID.ir

اطلاعاتی قابل توجه در زمینه اجرای توصیه‌های کمیته نیست)؛ «عدم پاسخ» (No Response) (به این معنا که هیچ پاسخی از دولت عضو دریافت نشده است). پیشنهاد دوم، انتشار نامه‌ها و یادداشتهای گزارشگر ویژه به دولت عضو در خصوص عدم ارائه پاسخ یا پاسخ ناقص روی وب سایت دفتر کمیسر عالی ملل متحد برای حقوق بشر بود. و نهایتاً پیشنهاد سوم عبارت بود از انجام بازدیدهای محلی (Follow - up Visits) در کشور عضو به منظور ارزیابی دقیق تر اجرای توصیه‌های کمیته در سطح ملی(CCPR/C/95/3, 2 July 2009, pp. 9-10, paras. 32-35). پیشنهادات فوق با نظر مساعد کمیته حقوق بشر مواجه شده و در انتظار اجرا در آیندهٔ نزدیک است (A/65/190,6 August 2010, pp. 14-16. and p. 21).

نتیجه

نظام گزارش‌دهی دولتها به کمیتهٔ حقوق بشر در طول زمان شاهد تغییرات متعدد بوده است. این تغییرات عمدتاً مربوط به سالهای ۲۰۰۰ به بعد و بویژه سالهای ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ است. تجزیه و تحلیل روند تحولات نظام گزارش‌دهی نشان می‌دهد که این تحولات یک جهت‌گیری و هدف کاملاً مشخص را دنبال کرده‌اند و آن افزایش کارایی این ابزار نظارتی بوده است. جهت افزایش کارایی و تأثیر نظام گزارش‌دهی سه راه در نظر گرفته شده است. اول کوتاه ساختن حجم گزارشها و در نتیجه تسهیل امر گزارش‌دهی از طریق پیش‌بینی یک بخش مشترک و یک بخش خاص در هر گزارش. این امر بار گزارش‌دهی را برای دولتها بویژه دولتهایی که از امکانات انسانی و مالی کمتری برخوردارند سبک‌تر کرده و چه بسا در مواردی ارائه گزارش ادواری را اساساً برای آنها امکان‌پذیر می‌سازد. دوم دقیقتر کردن گزارشها از طریق طرح سوالات مشخص و جزئی در خصوص مواردی که نگرانی‌هایی در زمینهٔ اجرای میثاق بوسیله دولت عضو وجود دارد. درخواست کمیته از دولتهای عضو جهت پاسخ به سوالات مشخص بویژه زمانی اهمیت می‌یابد که در نظر داشته باشیم که در بسیاری موارد علی‌رغم طولانی و مفصل بودن گزارش، دولت گزارش دهنده توضیحی در ارتباط با موضوعات اصلی که موجبات نگرانی کمیته را فراهم کرده است ارائه نمی‌کنند. سوم، ارتقاء جایگاه پیشنهادات کمیته به دولتهای عضو در زمینهٔ اجرای میثاق که در بخش پایانی «ملاحظات نهایی» می‌آید از سطح یک توصیهٔ صرف به سطح یک درخواست موکد و در عمل الزام‌اور از طریق پی‌گیری‌های مستمر. اعمال آئین پی‌گیری و بویژه انتشار جزئیات آن موجب خواهد شد که عمل نکردن به پیشنهادات کمیته هزینه‌هایی سنگین تر از جهت حفظ پرستیژ و موقعیت در جامعهٔ بین‌المللی را برای دولت گزارش دهنده به دنبال داشته باشد.

Archive of SID

www.SID.ir

آنچه که در ارتباط با نظام گزارش‌دهی دولتها به کمیتهٔ حقوق بشر اتفاق افتاده است یک نمونه از مواردی است که یک نهاد بین‌المللی با ایجاد تغییرات در آئین کار خود (امری که کاملاً در صلاحیت آن نهاد قرار دارد)، مبادرت به برطرف کردن نقطه ضعفهای سند تأسیس خود که یک معاهده بوده و اصلاح آن مطلقاً در صلاحیت دولتهای عضو است می‌نماید. توضیح آنکه مطابق مادهٔ ٤٠ میثاق، دولتهای عضو ملزم به ارائه گزارش ادواری هستند؛ اما متن میثاق در مورد نحوهٔ ارائه گزارش ساکت است. از این رو این امکان وجود دارد که دولتها با ارائه گزارشهای خارج از موضوع از پرداختن به مسائل اصلی و مهم مبتلا به آن دولت خودداری کنند. علاوه بر آن، طبق میثاق دولتها الزامی به اجرای توصیه‌های کمیته که در «ملاحظات نهایی» آمده است ندارند. این دو ضعف عمده می‌تواند در نهایت این ابزار نظارتی را از اثر و محتوا تهی کرده و آن را به یک فرآیند تشریفاتی تبدیل کند. راه‌حل حقوقی شناخته شده جهت رفع این نقاط ضعف اصلاح متن میثاق از طریق اعمال ماده ۵۱ می‌باشد که فرآیندی است بسیار دشوار اگر نگوئیم غیرعملی. همانگونه که در مباحث گذشته ملاحظه شد، برای فرار از این بن‌بست و احیاء نظام گزارش‌دهی کمیته به راه‌حلی دیگر متوسل شد و آن استفاده از اختیاراتش و تغییر آیین کار خود بود بدون آنکه نیازی به اصلاح متن میثاق باشد. نکته مهم در اینجاست که کمیته با ایجاد تغییرات شکلی در آئین کار خود درصدد رفع نقائص ماهوی میثاق برآمد. این روش، روشی است که کمیته در گذشته از آن استفاده کرده و درآینده نیز قطعاً استفاده خواهد کرد.

منابع و مآخذ

Books and Articles:

1-Cansado Trindade, Antonio Augusto, "Reporting in the Inter- American System of Human Rights", in Ph. Alston, J. Crawford, (eds.), **The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

2-Kalin, W., Kunzli, J.,(2009) **The Law of International Human Rights Protection**, Oxford, Oxford University Press,

3-Kjaerum, M., "State Reports", in G. Alfredsson, J. Grimheden, B. Ramcharan, A. Zayas (eds.), **International Human Rights Monitoring Mechanisms**, 2 nd Revised Edition, Leidenl Boston, Martinus Nijhoff, 2009.

Documents:

1-Rules of Procedure of the Human Rights Committee, CCPR/C/3/Rev. 9, 13. January 2011.

2-Guidelines for the Treaty-Specific Document to Be Submitted by States Parties under Article 40 of the International Covenant on Civil and Political Rights, CCPR/ C/ 2009/ 1, 4 October 2010.

3-Focused Reports Based on Replies to Lists of Issues Prior to Reporting (LOIPR): Implementation of the New Optional Reporting Procedure (LOIPR Procedure), CCPR/C/99/4, 29. September 2010.

4-Report of the Special Rapporteur for Follow-up on Concluding Observations, CCPR/C/99/2, 20 September 2010.

Archive of SID

www.SID.ir

5-Effective Implementation of International Instruments on Human Rights, Including Reporting Obligations under International Instruments on Human Rights, Annex I: Report of the Tenth Inter-Committee Meeting of Human Rights Treaty Bodies, A/65/190, 6 August 2010.
6-Treaty Bodies' Lists of Issues Prior to Reporting (Targeted/Focused Reports) – Overview of A New Optional Treaty-Body Reporting Procedure, HRI/ICM/2010/3, 19 May 2010.
7-Report on the Working Methods of the Human Rights Treaty Bodies Relating to the State Party Reporting Process, HRI/ICM/2010/2, 10 May 2010.
8-Follow-up to Decisions, HRI/ICM/2009/7, 11 November 2009.
9-Follow-up to Concluding Observations, HRI/ICM/2009/6, 10 November 2009.
10-Paper of the Special Rapporteur for Follow-up on Concluding Observations: Strengthening of the Follow-up Procedure, CCPR/C/95/3, 2 July 2009.
11-Report on the Working Methods of the Human Rights Treaty Bodies Relating to the State Party Reporting Process, HRI/ MC/ 2009/ 4, 24 June 2009.
12-Report on the Implementation of Recommendations of the Seventh and Eight Inter-Committee Meetings and the Twentieth Meeting of Chairpersons, HRI/MC/2009/2, 24 June 2009.
13-Report of the Human Rights Committee (2009), A/64/40 (Vol. i).
14-Report of the Working Group on the Harmonization of Working Methods of the Treaty Bodies, HRI/MC/2007/2/Add. 1, 1 June 2007.
15-Harmonized Guidelines on Reporting under the International Human Rights Treaties, Including Guidelines on a Common Core Document and Treaty-Specific Documents, HRT/MC/2006/3, 10 May 2006 .
16-Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 1: Reporting by States Parties, 1989.

از این نویسنده تاکنون مقالات زیر در همین مجله منتشر شده است:

«پروتکل شمارهٔ ۱٤ و اصلاح نظام نظارتی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر»، سال ۸٤، شماره ۷۰. «قاعدهٔ «قانون مطلوب تر» به عنوان ضابطهٔ حل تعارض میان معاهدات حقوق بشری»، سال ۱۳۸۵، شماره ۷۲. « پیش نویس پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (٤ آوریل ۲۰۰۸)»، سال ۱۳۸۷، شماره ٤. « اِعمال فراسرزمینی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در رویهٔ قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر» سال ۱۳۸۸، شماره ٤.

Archive of SID

www.SID.ir